

Boekbespreking: Het verlies

[Ad Kaptein](#)

“Het trof hem onverwachts” is de eerste zin van *Het Verlies* (1981) van Siegfried Lenz, over het cardiovasculaire accident (CVA) dat hoofdpersoon Uli treft. Het Nederlandse ‘beroerte’ is nog wat weinig specifiek, het Engelse ‘stroke’, het Franse ‘attaque’, het Duitse ‘Faustschlag’, het Italiaanse ‘toccato (tikje)’ zijn helderder, dreigender, destructiever. De goden gooiden een stuk marmer naar het hoofd van schaakgrootmeester Donner, zei Mulisch. Donner zelf koos *Na mijn dood geschreven* als titel van zijn boek over zijn CVA.¹ *Het Verlies* vertelt vooral wat gebeurt nadat iemands hoofd door het stuk marmer is getroffen, bij de getroffen en diens omgeving.

Uli's bestaan is stevig gebouwd op taal, woorden, praten. Hij praat in een microfoon in de bus die toeristen Hamburg toont. Zijn verbale vermogens boeien passagiers en chauffeur, de laatste kan zijn grapjes langzamerhand voorspellen, maar blijft de verteller iedere rit bewonderen. Tot het stuk marmer Uli treft: de microfoon valt uit zijn hand, hij vraagt de chauffeur te redden wat er van het verhaal in de rondleiding te redden is. Uli ziet in de haven van Hamburg de driemaster dubbel, zijn slapen bonzen, een snoeiende band ligt om zijn hoofd, hij verlangt naar duisternis. Naar de woorden zoekend die hij al honderden keren gebruikte, vindt hij niets.

Aquarel door Jan Kleingeld, in: Meer dan stenen voelen, 2016, p. 22, zonder titel, eigen uitgave

Nora, sinds kort met Uli een verhouding begonnen, beheert de zondaarscartotheek van de Openbare Bibliotheek. Ze kent haar zondaars en hun zonden, de boeken die verdwijnen. Ook haar wereld draait om taal, om woorden. De getroffen Uli weet haar huis te bereiken, zijn onmachtige lichaam gooit een boekenkast om, en hij stort in: "hij lag daar in de onbruikbaarheid van zijn ongeluk, gescheiden en losgesneden van haar aanwezigheid, onmachtig zich daar waar hij zich ophield waarneembaar te maken".

Onmacht zich waarneembaar te maken is misschien wel de kern van *Het Verlies*. Nora "... was niet tot handelen in staat", haar hospita arrangeert de ziekenhuisopname. Uli's oudere broer kan evenmin hulp bieden: hij is getrouwd met de vrouw met wie Uli zou gaan trouwen. Een onaangekondigd ziekenbezoek door de oudere broer bezorgt Uli een paniekaanval. Ook Uli's hospita verwoordt de onmacht. Ze heeft eerder een beroerte van nabij meegemaakt: "... dat was alsof er een koord brak – een kleine dood".

Dr. Nicolai, neuroloog, in het ziekenhuis waar Uli is opgenomen, is de medische professional met onvoorwaardelijk begrip en steun. Hij heeft het over het heroveren van taal, rekent in samenspraak één voor één woorden in, geleidt Uli's hand bij schrijfoefeningen. Nora blijft onmachtig Uli onder ogen te komen. Ze ruimt Uli's spullen in haar kamer op. Hij is haar ontglipt, onbereikbaar in zijn ongeluk. Donner verwoordt wat Uli niet langer kan zeggen: "Het vreselijke van een spraakstoornis is juist, dat het een contactstoornis is". In haar bibliotheekwerk is taal het wisselgeld, "verlies van spraak, dat is hetzelfde als verlies van de wereld".

Op zoek naar Nora strompelt Uli het ziekenhuis uit, een locatie door een lotgenoot omschreven als "... een catacombe van zorgzaamheid, hulpvaardigheid en altruïsme maar tegelijkertijd de verzamelplaats van een nauwelijks te beschrijven verdriet". Hij loopt vast, ergens in de stad. De queeste van Uli eindigt, terug in zijn ziekenhuisbed. Nora heeft al wel hun toekomst bedacht, na de ziekenhuisopname: ze gaan ieders onderkomen combineren in een nieuwe woonomgeving. Haar plan leidt tot lijden bij Uli: "ze voelde hoe vreemd hij zichzelf was geworden en het ontging haar niet, dat hij daaronder leed. Niet eens tegen zichzelf kon hij zich op het moment beschermen – zoveel had hij verloren". *Het verlies* is geen 'eind goed, al goed' - roman.

Het Verlies past naadloos in een Health Humanities kader. Beschrijvingen in verschillende kunstgenres kunnen getroffen en hun naasten helpen. Egodocumenten^{1,2} en romans,³ films,⁴ muziek,⁵ tekeningen⁶ (Kleingeld – hier afgebeeld) zijn enkele voorbeelden. Behandelmodaliteiten in de verschillende kunstgenres worden in toenemende mate klinisch toegepast.^{7,8} Het zijn pogingen de werkelijkheid dragelijk te maken van een gebeurtenis die velen, ouderen in het bijzonder, meer vrezen dan hartaanval of kanker. Uli maakt in *Het Verlies* duidelijk waarom.

Ad Kaptein is emeritus hoogleraar Medische Psychologie LUMC. Zijn onderzoek en onderwijs gaan over omgaan met ziek-zijn door patiënten, en over hoe partners, familie en gezondheidswerkers de patiënt daarbij kunnen helpen. In deze rubriek poogt hij de ouderengeneeskunde te belichten vanuit het perspectief van de romanliteratuur (www.adkaptein.nl).

Auteur

- Prof. dr. A.A. (Ad) Kaptein, hoogleraar, Medische Psychologie LUMC

Literatuur

1. Donner JH. *Na mijn dood geschreven*. Amsterdam: Bert Bakker, 1986.
2. Pam M. *Het ravijn*. Amsterdam: Prometheus, 2004.
3. Pirandello L. *La toccotina (Het tikje)*. Vertaling in Tap Tap, in *Stories for a year*. Sarti L & Subialka M, eds., www.pirandellotranslation.org, 2022.
4. *Amour*. Haneke M, director. Teodora Film, 2012.
5. Navarro L et al. Systematic review and meta-analysis reveal positive therapeutic effects of music in brain damage rehabilitation. *Frontiers in Integrative Neuroscience* 2026, 20, 1720473.
6. Gruenich K et al. Kinematic measures of brain drawings are associated with illness perceptions in people with stroke. *International Psychogeriatrics* 2016, 28, 10.
7. Gauch M et al. 'I am no longer anxious when I speak': Experiences of people with primary progressive aphasia taking part in biographic-narrative therapy. *Brain Sciences*, 2026, 16, 10.3390.
8. van Haaren MAC, Lawrence M, Goossens PH, van den Bossche B, Wermer MJH, Kaptein AA. Pirandello's analogy: A source for a better understanding of the social impact of stroke. *European Neurology* 2012, 67, 92 – 97.